

DE ONTDEKKING VAN DAFNE

Van dezelfde auteur:

De blokjeslegger van Turijn (i.s.m. Max Dohle)

Snel, hoog, ver – Geschiedenis van de tienkamp

Mart Smeets – biografie

Herman Bianchi en zijn levenslange strijd voor gerechtigheid

Kees Sluys

*De ontdekking
van Dafne*

en andere verhalen uit de
Nederlandse atletiekgeschiedenis

Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

© Kees Sluys 2016
Alle rechten voorbehouden
Tekstredactie Maarten Boers en Immeke Krabbe
Omslagontwerp Annemarie van Pruysen, www.amvp.nl
Omslagillustratie © Hollandse Hoogte
Foto auteur © Roel Siebrand
NUR 480
ISBN 978 90 468 2098 8
www.nieuwamsterdam.nl/keessluys

Inhoud

Inleiding 7

- 1 Jan Brasser, eigenzinnig allroundatleet 13
- 2 Tinus Osendarp en de lange arm van de geschiedenis 31
- 3 Het mooie leven van Eef Kamerbeek 51
- 4 Wilma van den Berg: de gazelle van de Europese
atletiekarena's 73
- 5 Jos Hermens, rebelse wereldatleet 95
- 6 'Der Ruud' kan 2.40 springen 115
- 7 Ellen van Langen en de mooie zomer van 1992 133
- 8 De drie musketiers: Koch, De Bruin en Smith 149
- 9 De ontdekking van Dafne 171

Verantwoording 195

Bronnen 197

Namenregister 201

Inleiding

Atletiek is de beste en mooiste sport uit de geschiedenis van de mensheid. Dit is een gevleugelde uitdrukking van de Nederlandse tienkamper Pelle Rietveld. Misschien gechargeerd, maar waarom zou het niet eens een keer mogen: preken voor eigen parochie.

In mijn boek *Snel, hoog, ver – Geschiedenis van de tienkamp* (2008) deed ik dat ook al enigszins. Ik stelde daarin met verwondering vast dat over de mooiste sport vrijwel nooit een boek verschijnt.

Ik doelde daarbij uiteraard niet op de tientallen publicaties over de bekoring van het hardlopen, over hardlopen als therapie, over hardlopen en gezondheid, over wat de hardloper bezielt, enzovoort – maar op boeken over baanatletiek: over lopen, springen en werpen.

Zulke boeken zijn van een betrekkelijke zeldzaamheid. In tien jaar tijd verscheen er slechts een handvol, zoals Kees Koomans biografie over Fanny Blankers-Koen uit 2003, Ellen van Langens *De kunst van het winnen* (2004), Jan Ros' boek over de internationale vrouwensprint, *De snelheid van vrouwenbenen* (2008), en *Het verwoeste leven van Foekje Dillema* van Max Dohle, ook uit 2008, dat daarmee een relatief 'rijk' jaar was. In 2012 verscheen (het in eigen beheer uit-

gegeven) *Tienkamp Totaal* van Bert Vreeswijk, waarna Frank Woostenburg in 2013 volgde met zijn biografie van Churandy Martina, *Ik ben blij*. In dat jaar verscheen ook in vertaling de autobiografie van Usain Bolt, *Sneller dan het licht*.

Een magere oogst, want er is nog zo veel meer te vertellen. De onderwerpen liggen voor het oprapen.

Mijn fascinatie voor sport in het algemeen en atletiek in het bijzonder ontstond ergens eind jaren vijftig. Dé grote inspiratiebron was het onvergelijkbaar mooie *Blue Band sportboek – 40 sporten en spelen in woord en beeld*, dat ik op een gegeven moment ongeveer uit mijn hoofd kende.

Een van mijn grootste jeugdhelden werd Bob Mathias, de Amerikaanse atleet die in 1948, op 17-jarige leeftijd, olympisch kampioen op de tienkamp werd, en deze prestatie vier jaar later in Helsinki herhaalde. Uiteraard wijdde ik een flink hoofdstuk aan hem in het tienkampboek. En het was een bijzondere gewaarwording toen hij mij in 2006 enige tijd telefonisch te woord stond.

Definitief gegrepen werd ik in het jaar 1960. Essentieel moment: Armin Hary, de Duitser met zijn bliksemstart, die in Zürich als eerste sprinter de 100 meter in 10.0 seconden liep. Wereldnieuws. Kort daarna werd hij in Rome olympisch kampioen.

Nederland speelde in Italië geen rol van betekenis, maar de vijfde plaats van Eef Kamerbeek op de tienkamp werd in de krant luid bejubeld. Hij werd een icoon voor mij. Teleurstellingen waren er tijdens de Spelen in Rome ook. Die grepen diep in mijn 11-jarige, bevattelijke ziel in. Zoals de matige zevende plaats bij het verspringen (7.66 meter) van Henk Visser, de man die eerder dat jaar nog 7.97 had gesprongen

en zich daarmee bij de favorieten had geschaard (achtmeter-springers waren toen nog een zeldzaamheid).

In 1960 werden wel diverse barrières doorbroken. Ik had er, in mijn jeugdig fanatisme, hartstochtelijk naar verlangd. Zo herinner ik me nog goed dat polsstokhoogspringer Servee Wijsen als eerste Nederlandse atleet de 4.00-metergrens passeerde. En die zomer slaagde ook eindelijk een Nederlandse atleet erin onder de 1.50.0 minuut op de 800 meter te lopen: Henk Heida, 1.49.8.

Er waren grenzen overschreden, maar goedbeschouwd stelde het nog niets voor. Don Bragg wereldrecord polsstokhoog stond immers op 4.80 meter, en het 800-meterrecord was al sinds 1955 in bezit van de Belgische atleet Roger Moens, met 1.45.7.

Er bleef überhaupt nog veel te wensen over. Wanneer kwam er bijvoorbeeld eens een Nederlander onder de 14 minuten op de 5000 meter? Wanneer bedwong een Nederlandse atleet eindelijk de 2.00-metergrens bij het hoogspringen? Hoe was het mogelijk dat dat record nog altijd op naam stond van tienkamper Jan Brasser, met 194.6 (indertijd werd gemeten in millimeters)? Die prestatie dateerde uit 1936!

Bij de vrouwen was de situatie evenmin rooskleurig. De records van Fanny Blankers-Koen stonden nog fier overeind. Op de 100 meter (11.5 seconden), 200 meter (23.9), verspringen (6.25 meter) en hoogspringen (1.71) stond zij nog steeds als eerste in de boeken. En op de werpnummers hadden de dames al helemaal weinig in te brengen.

Nu, meer dan een halve eeuw later, moeten we vaststellen dat Nederland nooit een grote atletieknatie is geworden. Niettemin kent de historie tal van bijzondere atleten en atle-

tes die internationaal aan de weg timmerden. Een aantal van deze sporters wil ik in dit boek portretteren.

Representativiteit kan ik bij zo'n veelomvattende sport vanzelfsprekend niet nastreven. Wel heb ik mijn best gedaan om uiteenlopende disciplines (lopen, springen en werpen) aan bod te laten komen; vanaf de jaren dertig tot en met de huidige tijd.

Het boek is daarmee ook een reis door de tijd, waarin bepaalde ontwikkelingen in de atletiek zichtbaar worden. Zoals de kwaliteit van de banen, de overgang van hand- naar elektronische tijdmeting en de ontwikkeling van verschillende technieken bij onderdelen als hoogspringen en kogelstoten. En ja, ook doping speelt in deze odyssee door de atletiekgeschiedenis een rol.

Tienkamper Jan Brasser, die bij de Olympische Spelen 1936 in Berlijn zo fraai vijfde werd en het in zich had om tot de absolute wereldtop door te dringen, opent de galerij.

Dan is er het intrigerende verhaal van supersprinter Tinus Osendarp, die bij dezelfde Spelen tweemaal brons won achter Jesse Owens, en die na de Tweede Wereldoorlog werd veroordeeld wegens collaboratie met de Duitse bezetter.

Eef Kamerbeek is de grootste allrounder die Nederland ooit heeft gekend: hij domineerde van midden jaren vijftig tot midden jaren zestig.

Zijn afscheid viel samen met de bliksemsnelle opkomst van Wilma van den Berg, die de records van Blankers-Koen uit de boeken liep en zich tot een van de beste sprintsters van Europa ontwikkelde. Tijdens de Olympische Spelen van 1972 in München trok zij zich na de Palestijnse aanslag terug.

Dat deed ook Jos Hermens. De bekende atletenmakelaar behoorde in de jaren zeventig tot de beste langeafstands-

lopers ter wereld en mocht zelfs, met recht, dromen van een wereldrecord op de 10.000 meter.

In die jaren stond ook, eindelijk, een hoogspringer op die kon concurreren met de wereldtop. Ruud Wielart bleef tot ver in de jaren tachtig nog Nederlands beste atleet op dit onderdeel.

Als een bijzonder talent op de 800 meter ontwikkelde zich eind jaren tachtig het fenomeen Ellen van Langen. Het hoogtepunt: de weergaloze olympische triomf in 1992 in Barcelona.

Grootheden op de werpnummers waren altijd dun gezaaid. Maar eind jaren negentig diende zich een belofte aan: Rutger Smith trad met succes in de voetsporen van eerdere medaillewinnaars bij het discuswerpen, Cees Koch en Erik de Bruin.

Ten slotte een uitgebreide schets van de carrière van Nederlands grootste talent sinds Fanny Blankers-Koen: Dafne Schippers. Vanaf haar eerste optreden bij het jaarlijkse meerkampevenement in Götzis, waar ik als toeschouwer aanwezig was, tot en met het WK-goud op de 200 meter in Peking. Gaat zij, houdster van de Nederlandse records op de 100 meter, 200 meter, verspringen en de zevenkamp, in Rio de Janeiro geschiedenis schrijven?

Mijn dank gaat uit naar alle geïnterviewden, en voorts naar Michel van Eijkelenburg, Paul van Gool en Annemarie de Vries.

Kees Sluys, april 2016

Jan Brasser, eigenzinnig allroundatleet

Dat een 17-jarige, in dit geval Bob Mathias tijdens de Spelen van 1948, olympisch kampioen tienkamp kon worden ging mijn bevattingsvermogen bijna te boven. Maar de verhalen in het *Blue Band sportboek – 40 sporten en spelen in woord en beeld* die ik eind jaren vijftig gretig opzoog, waren natuurlijk niet verzonnen.

Jan Blankers, de echtgenoot van Fanny, was de man die de stukken over atletiek in het *Blue Band sportboek* voor zijn rekening nam. Het was verslavend proza. Uit zijn teksten leerde ik dat de tienkamp ‘altijd het sterkst tot de verbeelding heeft gesproken van de sportmensen’. En dat de aangrijpendste tienkamp die Blankers zag die van de Olympische Spelen in Londen was geweest, omdat hij ‘in twee dagen plaats had onder een kille regen, waardoor het uiterste van de deelnemers werd gevergd’.

Ik kon me helemaal indenken dat men grote bewondering moest hebben voor ‘de atleten die aan deze beproeving waren onderworpen’, zoals Blankers schreef. Hij veronderstelde dat de jonge Mathias wel over stalen zenuwen moest beschikken: ‘hij raakte niet van de kook als het natte werpmateriaal hem uit de hand glipte, zodat hem soms maar één worp overbleef om zijn kans op de titel te houden’. De tienkamper krijgt

immers slechts drie pogingen bij de spring- en werpnummers. ‘Over welk een prachtige concentratie beschikte deze jonge atleet,’ vervolgde Blankers, ‘want ook hij wist dat falen op een nummer niets anders betekende dan te zijn uitgeschakeld voor de gouden medaille.’

Het verhaal ging vergezeld van een foto van Mathias, discussierend, met een bandage om het linkerdijsbeen.

Nederland had, zo las ik, in de jaren dertig ook een zeer goede tienkamper voortgebracht. In het *Blue Band sportboek* stond een foto waarop hij als hordenloper was afgebeeld, met als bijschrift: ‘Nederlands beste all-round atleet’. Zijn naam was Jan Brasser.

Toen ik aan mijn tienkampboek werkte, besteedde ik daarin uiteraard ook de nodige aandacht aan de atleet die in de woorden van Blankers ‘alleen door zijn postuur al, in een lange reeks van jaren een overheersende figuur is geweest op de atletiekbanen in ons land’.

Uit *Snel, hoog, ver* zou men kunnen opmaken dat Brasser tijdens de Tweede Wereldoorlog kennelijk niet actief is geweest. Maar een paar jaar na publicatie kreeg ik nieuwe informatie onder ogen, waaruit een iets ander beeld oprees.

Brasser-bewonderaar Jan Blankers (1904) was zelf ook een goede atleet geweest. In 1928 nam hij als hinkstapspringer deel aan de Olympische Spelen in Amsterdam, waar hij zich niet voor de finale kwalificeerde. In 1931 en 1932 werd hij Nederlands kampioen, maar een gescheurde achillespees betekende het einde van zijn carrière als actieve atleet.

Hij bleef wel bij de atletiek betrokken als bondstrainer, verantwoordelijk voor de technische voorbereiding van de Nederlandse atleten voor de Olympische Spelen van 1936 in Berlijn.

Daarnaast schreef hij stukken in het bondsblad *De Athletiek-wereld*.

Een paar weken na die Spelen blikte hij uitvoerig terug in een reportage, waarin ook de befaamde regisseuse Leni Riefenstahl aan de orde kwam. Het was Blankers opgevallen dat werkelijk alles van enig belang door haar uitgebreide filmploeg werd vastgelegd en hij concludeerde dat men kennelijk uitstekend op de hoogte was van de sterke en zwakkere punten van de diverse atletiekafvaardigingen die naar Berlijn waren afgereisd.

Zo vervoegde de regisseuse van *Triumph des Willens* zich op een van de eerste dagen in het Olympisch Dorp om te informeren wanneer de Nederlandse estafetteploeg met 'Hollands Meistersprinter' zou trainen.

'Voor niets anders had zij belangstelling,' verzuchtte Blankers, 'zelfs niet voor Jan Brasser, hoewel ik in dien zin een opmerking tegen haar maakte.'

Misschien was het inderdaad een beetje vreemd van Riefenstahl. De twee meter lange Nederlandse reus Brasser (96 kilo) had zich in die tijd immers tot een uitstekend tienkamp ontwikkeld, en de tienkamp werd in Duitsland hooggeschat. Eind september 1934 had de toen 22-jarige atleet van zich doen spreken door tijdens zijn eerste tienkamp het Nederlands record van Harry de Keijser uit 1924 te verbeteren. Maar pas echt tot wasdom kwam hij in 1936.

Brasser was een selfmade atleet. Na de mulo was hij aan het werk gegaan bij een internationaal expeditiebedrijf en in 1932 had hij zich als 20-jarige aangemeld bij de Amsterdamse atletiekvereniging AAC. Chris Berger, de befaamde sprinter, was in training voor de Olympische Spelen in Los

Angeles, en Brasser vond het een hele eer dat hij, op de Amsterdamsche Sintelbaan aan het Olympiaplein, in diens nabijheid mocht verkeren.

Na een jaartje sprong hij al 1.75 meter hoog. Omdat hij op de werpnummers ook de nodige progressie maakte, suggereerde een van de clubleiders hem om aan de NK tienkamp mee te doen. Brasser eindigde meteen als vierde van de twintig deelnemers en had zijn weg gevonden.

Brasser was weliswaar lid van AAC, maar trainde naar eigen inzicht, zonder coach of trainer, met vallen en opstaan. Een van de onderdelen die hij, vanwege tijdgebrek, in 1936 nog niet goed beheerste was de 110 meter horden. Maar hij had wel zijn mening klaar over de nationaal recordhouder Wim Kaan (14.8 seconden), die volgens Brasser een kardinale fout maakte door met een gestrekt been over de horden te gaan. Brasser wist beter: met opgetrokken knie zo dicht mogelijk bij de horde komen en zodra de hiel de horde passeerde meteen met dat been naar de grond. Dat betekende tijdwinst.

In een aantal velletjes op schrift gestelde herinneringen, zijn *Memoires Atletiek 1932/1940*, beschreef Brasser hoe hij geïnspireerd op de methode van oud-sprinter Wim Hennings trainde 'met handicap': 'Het loslopen geschiedde in de buitenbaan in omgekeerde richting, wat bij wedstrijden het gevoel gaf, dat de ronden korter waren. Bovendien was het beter ter voorkoming van de eenzijdigheid in houding en voor de binnenbaan was het beter, dat die niet werd gebruikt, want (toen nog gravel) door 't massale gebruik zo hard als beton! Er werd altijd met trainingspak aan geoefend, want dat gaf bescherming en betekende een soort handicap. Bijvoorbeeld bij het hoogspringen: met andere woorden, nooit alles uit,

want dan heb je in een wedstrijd nooit voordeel! Zelf moet je nadenken om je niet te vermoeien en een goede methode was om het weggegooid materiaal met de linkerarm terug te gooien, wat natuurlijk krakkemikkerig ging. Zo idem met het springen (hoog en vér).'

Blankers had Brassers carrière van nabij gevolgd en wist diens snelle ontwikkeling op waarde te schatten. Geen wonder dus dat hij verontwaardigd was over een nogal geringschattend stuk in 'een onzer grootste dagbladen'. Blankers had zich geërgerd aan de vergelijking met de Duitse wereldrecordhouder Hans-Heinrich Sievert, aan wie Brasser op dat moment, eind 1935, nog niet kon tippen. Logisch, Brasser was immers nog maar net op de weg omhoog. Blankers vond dit soort stukken schadelijk voor de atletieksport.

Hij had gelijk. En hij had het goed gezien. In Berlijn bleek Brasser met zijn vijfde plaats op de tienkamp ineens een wereldatleet.

De seizoensopening van het olympische jaar was al geweldig geweest. Op een prachtige zondag half mei had AAC'er Brasser niet alleen de 110 meter horden in 15.9 seconden afgelegd, en, zij het nipt ongeldig, 7.20 meter ver gesprongen. Ook had hij Karel Roelofs' Nederlands record hoogspringen van 1.884 in één klap gebracht op de respectabele hoogte van 1.946 meter. Daarmee kwalificeerde hij zich ook bij het hoogspringen voor de Spelen. Hij zou de finale niet halen, maar stond eind 1936 op de Europese ranglijst wel als zevende geklasseerd.

Hoe sterk Brassers record was – maar ook: hoe zwak het nummer zich daarna in Nederland ontwikkelde – blijkt uit het feit dat het pas bijna dertig jaar later, in 1965, werd ver-

beterd. Niet door een specialist, maar door de jeugdige tienkamper Edward de Noorlander die 1.96 meter sprong.

Riefenstahl had dus geen oog voor de boomlange blonde Nederlander. Wel voor een andere tienkamper, de donkerharige Amerikaanse favoriet Glenn Morris, die kort voor de Spelen tijdens de Amerikaanse kwalificatiewedstrijden in Milwaukee het wereldrecord van Sievert had verbeterd. Samen met zijn landgenoten Robert Clark (een voortreffelijke verspringer ook, die op dat onderdeel met 7.67 meter zesde werd in Berlijn) en Jack Parker verdedigde hij in Berlijn de Amerikaanse eer.

Morris was net als Brasser in 1912 geboren en altijd al een beetje apart. In plaats van de schoolbus te nemen, liep hij vaak hard naar school. Ook knutselde hij op een gegeven moment, bij gebrek aan een atletiekaccommodatie, een ver- en hoogspringbak in elkaar, en iets wat op horden leek. Op high school blonk Morris uit in alles wat hij aanpakte, en tijdens een high school-atletiekontmoeting in 1930 bleek zijn multitalent pas goed: hij werd eerste op zes nummers en brak diverse schoolrecords.

Na high school vertrok Glenn naar Colorado State College in Fort Collins. Hij kwam er onder de hoede van football- en atletiekcoach Harry Hughes, die zich onmiddellijk realiseerde dat hij met deze 1 meter 88 lange jongeman een ruwe diamant in de schoot geworpen kreeg. Aanvankelijk concentreerde Morris zich vooral op de horden, maar toen hij in 1935 meedeed aan de Kansas Relays en daar voor het eerst kennismaakte met de tienkamp, had hij zijn bestemming gevonden.

Vanaf dat moment besteedde Morris al zijn energie aan de training. Hij moest en zou erbij zijn in Berlijn. Obsessief als

hij was las hij alles over trainingsmethoden, schreef coaches aan en zette schema's voor zichzelf in elkaar. Hij had altijd een golfbal in zijn broekzak, waarin hij voortdurend kneep om zijn vingers sterker te maken. Ook liep hij regelmatig op zijn handen, goed voor de balans bij het polshoog. Zijn vriendin Charlotte Edwards was altijd in de buurt. Ze kookte voor hem en was er stevast bij op de trainingsbaan.

Tijdens de Kansas Relays in het voorjaar van 1936 won hij zijn eerste tienkamp meteen met overmacht. Hij plaatste zich ermee voor de olympische trials op 5 en 6 juni in Milwaukee en begon ter voorbereiding alvast boeken over Duitsland te lezen. Tijdens die kwalificatiewedstrijden kwam de sensatie: in zijn tweede tienkamp had hij met 7880 punten het wereldrecord van Sievert verbeterd. Dat beloofde een titanengevecht te worden in Berlijn, waar van 1 tot en met 16 augustus 1936 alles in het teken van de Spelen zou staan.

Niet minder dan 5300 sporters uit 51 landen hadden zich aangemeld voor het grote *Sportfest der Völker*. In de eerste inleidende woorden in het boek *Olympia 1936* ronken de zinnen de lezer tegemoet: 'Donkere wolken pakken zich boven Europa samen. Miljoenen leven in bange verwachting. Spanningen van ongehoorde veranderingen ontladen hun krachten. Maar als een eiland van vrede zwemt Duitsland rond in de zee der naties. Het Duitse volk heeft zichzelf onder zijn Führer weer teruggevonden en schrijdt vastberaden door de maalstroom van de tijd. Maar dan breken heldere lichtstralen door uit het grauwe zwerk die zich verenigen tot een sprookjesachtig wonder. Op het eiland van de vrede ontvouwt zich het sportfeest der volkeren, Olympia, in schitterende glans.'

Morris was blij verrast door de grote belangstelling in Duitsland voor de tienkamp. In een brief aan George Whitman van de Denver Athletic Club schreef hij: 'De mensen in Duitsland beschouwen tienkampers als de beste atleten, dus ik ben hier doelwit van handtekeningenjagers en filmcamera's.'

Serieuze concurrentie had Morris niet te vrezen. Sievert was vanwege een blessure niet van de partij en tweevoudig olympisch zilver-winnaar Akilles Järvinen moest na de eerste dag wegens ziekte opgeven. De Fin stond op dat moment vijfde, pal achter Brasser, die een bijzonder sterke indruk maakte en op zijn beurt slechts vijftien punten achterlag op nummer drie, Parker.

Die klassering had Brasser vooral te danken aan zijn winnende hoogtesprong van 1.90 meter. Roel Hoogeveen deed voor *De Athletiekwereld* invoelend verslag: 'Onder daverende toejuichingen van het eivolle stadion, gleed Brasser als eenige van de acht-en-twintig deelnemers glad en makkelijk bij zijn tweede poging over 1.90! Zou Nederland werkelijk een rol kunnen spelen in deze monsterachtige demonstratie van atletische vaardigheid en uithoudingsvermogen?'

Brassers 100 meter (11.6) en ver (6.69) waren wat tegengevallen, maar met kogel (13.49) en 400 meter (51.5) sloeg hij geen gek figuur. Na dag één stond hij nog steeds als vierde geklasseerd. Brons lag binnen bereik!

Op de tweede dag kan Hoogeveen de spanning nauwelijks meer aan. Na een tegenvallende horden in 16.2, noteert de verslaggever: 'Brassers positie wordt ernstig ondermijnd!' Brasser staat dan weliswaar nog steeds vierde, maar de Zwitser Guhl en de Duitser Huber beginnen in te lopen. Met discus gaat het gelukkig goed. Brasser gooit met 39.45 maar een paar centimeter onder zijn beste prestatie van dat jaar. Guhl